

Metin Tutarlılığı Değerlendirme Çerçevesi Önerisi

Atilla DİLEKÇİ*

Öz

Çalışmanın amacı, bir tutarlılık değerlendirme çerçevesi geliştirmektir. Çalışmanın ilk aşamasında ilgili alanyazın taranmış ve metin tutarlılığının değerlendirilmesine yönelik 15 çalışmaya ulaşılmıştır. 8 çalışmada ölçeklerin, kalan 7 çalışmada ise tema başlıklarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmalardaki değerlendirme kriterleri karşılaştırılmış, kategorilere ayrılmış ve ortak değerlendirme kriterleri belirlenmiştir. Değerlendirme ölçütlerinin belirlenmesinde metin yazma süreçlerine odaklanan çalışmalardan yararlanılmıştır. Yapılan analize dayalı olarak konu, ana fikirler ve yardımcı fikirler, işlev, üst metin ve metin türüne uygun dil kullanımı, bağlantılar ve geçişler, içerik organizasyonu ve başlıktan oluşan 7 boyutlu bir değerlendirme çerçevesi oluşturulmuştur. Bu değerlendirme çerçevesinin metin yazarlarına ve değerlendirecilere rehberlik etmede yararlı bir araç olacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Metin, metin tutarlılığı, değerlendirme çerçevesi, alanyazın değerlendirmesi

A Proposal for a Coherence Assessment Framework

Abstract

The purpose of the study is to develop a coherence assessment framework. In the initial phase of the study, related literature was surveyed and 15 studies on the assessment of text coherence were found. Scales were used in 8 of those studies and theme titles were used in the remaining 7 studies. The assessment criteria in those studies were compared, categorized, and common assessment criteria were determined. In determining the assessment criteria, studies focusing on the text writing processes were used. Based on the analysis conducted, a 7-dimensional assessment framework consisting of topic, main ideas and supporting ideas, function, metatextual and text-type appropriate language use, links and transitions, content organization, and title was created. It is hoped that this assessment framework will be a useful tool in guiding text writers and evaluators.

Keywords: Text, coherence, assessment framework, literature review

Giriş

Metin; bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimeler bütünüdür (TDK, 2021). Arapçadan dilimize yerleşmiş bu sözcük Latince de *texte* olarak ifade edilmektedir. Bu anlamlı ve mantıklı tümceler bütünü olan yapı, özellikle dil derslerinin temelini oluşturmaktadır. Eğitim sürecinde sıklıkla karşılaşılan yapıdır.

Tümceler ve paragrafların, metin olabilmesi için yapısal ve anlamsal özelliklere sahip olması gerekir. Bu özellikler alanyazında metinsellik özellikleri olarak ifade edilmektedir. Bu metinsellik özelliklerinden en temel olanlardan biri tutarlılıktır. Anlam inşa ederken cümleler arası ilişki, cümlelerin ardışıklığı, duygu veya düşüncenin planlı aktarımı, paragraflar arası bütünlük metnin tutarlılığı için dikkat edilen ölçütlerdir.

Tutarlılık alanyazında birbirine benzer şekilde tanımlanmıştır. Tutarlılık, metin içindeki anlamsal ve mantıksal bağlantı (Toklu, 2003; Ülper, 2011), anlamsal bir devamlılık hâli (Beaugrande ve Dressler,

* Dr. Bolu İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Bolu, dilekiatilla@gmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0001-5393-9570

1981), konu akışındaki bütünlük (Günay, 2003), düşüncelerin yapılandırılması ve birbiriyle ilişkilendirilmesi yoluyla oluşturulan bütünlük (Hyland, 2002) şeklinde ifade edilmiştir. Karatay (2010) tutarlılığı, düşüncelerin belirli bir konu etrafında birlik ve bütünlük içerisinde anlamın yapılandırılması şeklinde tanımlamıştır. Van Dijk'e göre tutarlılık; tema, fikir, sonuç veya söylemin özüdür (akt. Coşkun, 2005). Cemiloğlu (2009) da paragrafı anlatım birliği birimi olarak belirtmiş, metnin uyumlu anlatım birliğinden oluştuğunu vurgulamıştır. Gutwinski'ye (1976) göre tutarlılık, ana düşünce etrafında gelişen paragraflar bütünüdür. Başka bir deyişle metnin derin yapısının anlamsal kararlılık içinde olmasıdır. Can (2012), tutarlı bir paragrafta bulunması gereken özellikleri şöyle detaylandırmıştır: Bir durum ya da olay, düşünce ya da duygu anlatılır; düşünce akışı planlıdır; yardımcı düşünceler, ana düşünceyi destekler; paragraflar arası uygun geçişler yapılır.

Bir araya gelmiş tümceler bütünü metin yapan unsurların ne olduğu alanyazında tartışılmaya devam edilmiştir. Metnin en temel unsurlarından olan tutarlılık kavramı öncelikli olarak vurgulanmakla beraber tutarlılığın çeşitli tanımları yapılmıştır. Tutarlılık metnin ana fikri etrafında gelişen süreklilik arz eden konuya paralel sıralanan anlamlı, mantıklı tümcelerin gösterdiği dil bilgisel ve içeriksel uyum olarak tanımlanabilir.

Yazma becerisinin öğretimi sürecinde metin tutarlılığının niteliğinin ölçülüp değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Bu süreçte dil derslerinin temeli olan metinlerin değerlendirilmesi ve tutarlılığıyla ilgili karar verilmesi, öğretimin niteliğinin artırılması açısından önemli bir rol oynar.

Yazma becerisinde yeterliliğin ve tutarlılığının ölçülebilmesi ve bu ölçmeye bağlı olarak durumun değerlendirilmesi için metinsellik özelliklerinin belirlenmesi gerekir. Bunun için metnin her bir boyutu belirlenmelidir. Metin tutarlılığı değerlendirme çerçevesi bulunmadığından araştırmacılar farklı değerlendirme boyut ve ölçütlerini kullanarak ölçme araçları geliştirmiştir. Ölçekler birbirinden farklılaşmaktadır. Bir uzman için gerekli ve önemli olan ölçüt başka bir uzman için gereksiz olabilmektedir. Bu sorundan hareketle kuramsal olarak desteklenmiş metin tutarlılığı değerlendirme çerçevesinin oluşturulması amaçlanmıştır. Bunun için doküman taraması yapılmıştır. Alanyazında ulaşılan metin tutarlılıkla ilgili ölçme araçları ve değerlendirme başlıkları tündengelimli içerik analiziyle (Patton, 2014) çözümlenmiştir. Metin tutarlılığına ilişkin ölçekler belirlenirken bağlaşıklık kapsam dışında tutulmuştur. Metin tutarlılığı bileşenleri ve metni etkileyen etmenler bütünsel ele alınmıştır. Bütün bu süreçlerin sonunda metin tutarlılığı değerlendirme çerçevesi oluşturulmuştur.

Yazı akışında sırasıyla alanyazında metin tutarlılığına yönelik geliştirilen 8 ölçme aracının ve 7 araştırma çalışmasındaki tutarlılık inceleme başlıklarının karşılaştırmalı çözümlenmesine, bu çözümlenmeden elde edilen ortak ölçütlere ve ilgili tartışmaya yer verilmiş, ardından metin tutarlılığı değerlendirme çerçevesi önerilmiştir.

Metin Tutarlılığı ile İlgili Ölçeklerin Değerlendirilmesi

Yazılı ürünlerin tutarlılığının değerlendirilmesiyle ilgili yetersizlik ve eksiklikler söz konusudur. Doğrudan metin tutarlılık düzeyini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçme aracı sayısı azdır. Metinsellik ölçütleriyle ilgili diğer araştırmalarda ise öğrencilerin metinlerini ya da ders kitaplarındaki metinleri incelemek amacıyla geliştirilen değerlendirme formları mevcuttur.

Türkçe alanyazında metin tutarlılığının değerlendirilmesiyle ilgili 8 ölçme aracına; metinsellik ile ilgili makale ve tezlerde birbirinden farklı 7 çalışmada tutarlılık değerlendirme başlıklarına ulaşılmıştır. Bu ölçeklerin türü, adı, ölçmeyi amaçladığı dil alanı farklılık göstermektedir:

- Öyküleyici Anlatım Tutarlılık Değerlendirme Ölçeği (Coşkun, 2005)
- Hikâyeci Metinlerin Çözümleyici Puanlama Yönergesine Göre Değerlendirilmesi (Arı, 2008)
- Metni Tutarlı Biçimde Yapılandırabilme Derecelendirmeli Puanlama Anahtarı (Ülper ve Uzun, 2009)
- Paragraf Tutarlılığı Değerlendirme Ölçeği (Can, 2012)
- Bağlaşıklık ve Tutarlılık Ölçme Aracı (Karatay, 2014)
- Çocukların Sözel Metinlerinde Tutarlılığı Değerlendirme Ölçütleri (Çetin, 2015)
- Leh Öğrencilerin Türkçe Yazılı Anlatımlarının Tutarlılık Ölçütleri Bağlamında Değerlendirilmesi (Melanlıoğlu, 2017)

Metin Tutarlılığı Değerlendirme Çerçevesi Önerisi

- Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Tutarlı Metin Yazma Düzeylerinin İncelenmesi (Ercan Güven ve Akpınar, 2020)

Metin tutarlılığını ölçmeyi amaçlayan bu ölçme araçlarının; türü ve alt boyutları birbirinden farklıdır. Fakat araştırmacılar, tutarlılık veya bağdaşıklıkta söz ederken benzer alt boyutları ve ölçütleri hedeflemektedir. Ancak bir araştırmacının ölçme aracında yer alan bir ölçüt (örneğin başlık) başka bir ölçme aracında bulunmamaktadır. Ayrıca aynı alt ölçütler genellikle ayrı boyutlar altında yer almaktadır. Tablo 1’de 8 ölçme aracında metin tutarlılıkları arasındaki farklılıklar ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo 1.

Metin Tutarlılık Ölçekleri

Ölçek Adı	Ölçme Aracı	Metin Türü	Ölçütler	Araştırmacı ve Kaynak
Öyküleyici Anlatım Tutarlılık Değerlendirme Ölçeği	Analitik dereceli puanlama anahtarı (5’li: çok iyi/ zayıf)	Öyküleyici metinler	Metinde belli bir konu olması Metinde mantıklı bir plan olması Metin birimlerinin uyumlu ve bağlantıların başarılı olması Hikâyenin tam anlamıyla bütünlük taşıması	Coşkun (2005) İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri (doktora tezi)
Hikâye Edici Metinlerin Çözümleyici Puanlama Yönergesi	Analitik dereceli puanlama anahtarı (4’lü: çok iyi/yetersiz)	Öyküleyici metinler	Paragrafların kendi içinde konu bütünlüğü Paragraflar arası geçişler ve bağlantılar Olayların anlatımının metin türüne ve anlatım biçimine uygunluğu Duygu ve düşüncelerin gerçekçi, etkili ve ayrıntılı ifade edilmesi Konu, akış/mantık bakımından doğru sırada, tutarlı ve amaca uygun sunumu	Arı (2008) Öğrencilerin Hikâye Edici Metinlerin Çözümleyici Puanlama Yönergesine Göre Değerlendirilmesi (6 ve 7. Sınıflar Örneği)* (doktora tezi)*
Metni Tutarlı Biçimde Yapılandırabilme Derecelendirmeli Puanlama Anahtarı	Analitik dereceli puanlama anahtarı (3’lü: yetersiz/kabul edilebilir/yeterli)	Bilgilendirici metinleri	Ardışık tümceler arasında mantıksal/anlamsal bağlar kurma Ardışık tümceler arasında dil bilgisel bağlar kurma Metin içinde değiştirme ve eksilti yapma Bağlaçları doğru kullanma Konu birliğini, sürekliliğini sağlama Başlık ile metni bağlama Metin içinde giriş ve gelişme bölümünü bağlama Metnin önceki bölümleriyle sonuç bölümünü bağlama	Ülper ve Uzun (2009) Bilişsel Süreç Modeline Göre Hazırlanan Yazma Öğretimi İzlenesinin Öğrenci Başarısına Etkisi (makale)

Paragraf Tutarlılığı Değerlendirme Ölçeği	Analitik dereceli puanlama anahtarı (4'lü: çok iyi/yetersiz)	Bilgilendirici metinleri	Paragrafta ana fikrin açık bir cümle olarak ve sezdirilerek net bir biçimde konulması Paragraftaki bütün düşüncelerin mantıksal sıra ile verilmesi Belirtilmek istenen duygu, düşünce, olayın net bir biçimde ifade edilmesi Paragraf ve düşüncenin net bir biçimde tamamlanması Yeteri kadar yardımcı düşüncenin varlığı ve temel düşünceye katkıda bulunması	Can (2012) Ortaöğretim Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarında Paragraf Düzeyinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık (doktora tezi)
Bağdaşıklık ve Tutarlılık Ölçme Aracı	Dereceli kontrol listesi (iyi/orta/zayıf)	Öyküleyici metinler	Konu Ana düşünce Düşünceler arası organizasyon	Karatay(2014) Okuma Eğitimi Kuram ve Uygulama (kitap)*
Çocukların Sözel Metinlerinde Tutarlılığı Değerlendirme Ölçütleri	Analitik dereceli puanlama anahtarı (3'lü: yetersiz/kabul edilebilir/yeterli)	Sözel metinler	Bölgesel tutarlılık Tümceler ve tümcecikler arasında anlamsal/mantıksal açıdan uygun bağlanması, her tümcenin metin tezini örüntüleyerek ilerlemesi, her tümce önceki tümceden bilgi içermesi ve sonraki tümceye geçiş sağlaması Bütüncül tutarlılık Metnin giriş, gelişme ve sonuç bölümleri arasında anlamsal/mantıksal açıdan ilişkisi, metin bölümlerindeki düşünce ve tez arasında güçlü bağ olması, metin içindeki tezin tutarlı gelişimi ve sonlandırılması	Çetin (2015) Çocukların Sözel Metinlerinde Tutarlılık, Bağdaşıklık ve Tümce Özelliklerinin İncelenmesi (yüksek lisans)
Tutarlılık Ölçütleri Formu	Analitik dereceli puanlama anahtarı (3'lü: yetersiz/kabul edilebilir/yeterli)	Bilgilendirici metinler	Ardışık cümleler arasında mantıksal bağlar oluşturma Ardışık cümleler arasında bağdaşıklığı sağlama Konu bütünlüğü oluşturma Başlık ile metni ilişkilendirme Giriş ve gelişme bölümünü bağlama Giriş ve gelişme bölümleriyle sonucu bağlama	Melanlıoğlu, (2017) Leh Öğrencilerin Türkçe Yazılı Anlatımlarının Tutarlılık Ölçütleri Bağlamında Değerlendirilmesi (makale)

Metin Tutarlılığı Değerlendirme Çerçevesi Önerisi

Tutarlılık Düzeyi	Analitik dereceli	Bilgilendirici	Konu	Ercan Güven ve
Analitik Puanlama	puanlama anahtarı	metinler	Bağlantılılık	Akpınar (2020)
Anahtarı	(3'lü: yetersiz/kabul edilebilir/yeterli)		Süreklilik/Devamlılık Bütünlük	Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Tutarlı Metin Yazma Düzeylerinin İncelenmesi (makale)

* İşaretili ölçeklerden sadece tutarlılıkla ilgili olan maddeler alınmıştır.

Tablo 1’de özetlenen tutarlılık ölçeklerinin ölçmeyi hedefledikleri metin türü dikkat edilmesi gereken bir unsurdur. Bunları, öyküleyici metinler için geliştirilen tutarlılık ölçekleri (Arı, 2008; Coşkun, 2005; Karatay 2014) ve bilgilendirici metinler için geliştirilen ölçekler (Can, 2012; Ercan Güven ve Akpınar, 2020; Melanlıoğlu, 2017; Ülper ve Uzun, 2009) olarak sınıflandırabiliriz. Anlaşılabacağı gibi önerilen ölçme araçlarının büyük bir kısmı bilgilendirici metinler için; bir kısmı da öyküleyici metinler için geliştirilmiştir. Diğer metin türlerini hedefleyen ölçme araçlarına rastlanılmamıştır. Türden bağımsız olarak tutarlılığın her yazı türü için gerekli ve aynı ölçütlerle ölçülebileceği düşünülebilir. Ancak ölçeklerde üst metinsel ve söylemsel duruma özgü birtakım özel kriterlerin de yer alması gerektiği söylenebilir.

Ölçme araçlarının türüne bakıldığında 6’sı analitik dereceleme puanlama anahtarı (Arı, 2008; Can, 2012; Coşkun, 2005; Çetin; 2015; Ercan Güven ve Akpınar, 2020; Melanlıoğlu, 2017; Ülper ve Uzun, 2009) ve 1’i derecelilik içeren kontrol çizelgesidir (Karatay; 2014). Dereceli puanlama anahtarlarının kontrol listelerinden farklı niteliğin puanlanmasıdır.

Ölçeklerin yazılı metne yönelik mi yoksa sözel metne yönelik mi geliştirildiği de bir diğer sınıflama konusudur. Geliştirilen 7 ölçek (Arı, 2008; Can, 2012; Coşkun, 2005; Ercan Güven ve Akpınar, 2020; Karatay 2014; Melanlıoğlu, 2017; Ülper ve Uzun, 2009;) yazılı metne yöneliktir. Sadece 1 tanesi (Çetin; 2015) sözel metinlerin tutarlılığını ölçmeye yöneliktir. Ölçme araçlarının tamamına yakını yazılı metinlere yönelik hazırlanmıştır. Yazılı veya sözlü metin olsa da ölçme araçlarında tutarlılığı ölçmeyi hedefleyen davranışların ya da ölçütlerin örtüşmesi beklenir.

Metin Tutarlılığı ile İlgili Araştırmaların Değerlendirilmesi

Çalışmada metin tutarlılığının değerlendirilmesiyle ilgili 7 çalışmada (makale, kitap ve tez) birbirinden farklı tutarlılık değerlendirme başlıklarına ulaşılmıştır. Araştırmalardaki değerlendirme başlıkları ve adlandırmalar çeşitlilik göstermektedir:

- Metinlerin Tutarlılık Özelliklerine İlişkin Olarak Öğrencilere Geri Bildirim Sunmada İşbirliği İlkelerinin Kullanımı (Ülper, 2009)
- İkidilli Öğrencilerin Yazılı Metin Üretimindeki Sorunları (Uluçam, 2012)
- 8. Sınıf Öğrencilerinin Yazma Taslakları Aracılığıyla Metin Tutarlılıklarının Sağlanması: Bir Eylem Araştırması (Tok ve Gönülal, 2014)
- 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Tutarlılık Ölçütleri Bağlamında Değerlendirilmesi (Küçükavşar ve Külah, 2015)
- Öğretmen Adaylarının Bilgilendirici Metin Oluşturma Sürecinde Tutarlılıkla İlgili Yaşadığı Sorunlar (Tiryaki ve Mengüllüoğlu, 2016)
- Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi Uygulamalı Bir Yaklaşım (Dilidüzgün, 2017)
- İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Özellikleri (Gözlet, 2018)

Metin tutarlılığı değerlendirmeleri ile ilgili 7 araştırmalardaki benzerlik ve farklılıklar Tablo 2’de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo 2.

Metin Tutarlılık Başlıkları

Sıra No	Tutarlılık Analiz Başlığı	Metin Türü	Ölçüt ya da Kategoriler	Araştırmacı/Kaynak
1	Geri Bildirim Çizelgesi	Bilgilendirici metin	Gerektiği kadar bilgi verilmesi Metnin iletisini bulanıklaştıracak kadar açıklama yapmama Konunun sınırlandırılması Mantıksal açıdan çelişkili bilgiler aktarmamak Savunu için inandırıcı kanıt, örnek sunmak Bağlantıların doğru ve tam olması Anlatım kapalılığından kaçınmak Metni şematik yapısına uygun düzenleme	Ülper (2009) Metinlerin Tutarlılık Özelliklerine İlişkin Olarak Öğrencilere Geri Bildirim Sunmada İşbirliği İlkelerinin Kullanımı (makale)
2	Belirtilmemiş	Bilgilendirici metin	Tutarlılık düzlemine yönelik sapmalar Uyumluluk kaynaklı mantıksal bağıntı sapmaları Bağdaşıklık kaynaklı mantıksal bağıntı sapmaları Diğer mantıksal bağıntı sapmaları	Uluçam (2012) İkidilli Öğrencilerin Yazılı Metin Üretimindeki Sorunları (makale)
3	Belirtilmemiş	Bilgilendirici metin	Destekleyicilerin sayısındaki artış Bakış açısına bağlı kalınarak tutarlılığın sağlanması Konu ve bakış açısı kavramlarının yerleşmesi	Tok ve Gönülal (2014) 8. Sınıf Öğrencilerinin Yazma Taslakları Aracılığıyla Metin Tutarlılıklarının Sağlanması: Bir Eylem Araştırması (makale)
4	Belirtilmemiş	Öyküleyici ve bilgilendirici metin	Neden-sonuç ilişkisi Motif bağlantısı Özelleştirme bağlantısı Tanıya dayanma Düzelme bağlantısı Karşılaştırma	Küçükavşar ve Külah (2015) 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Tutarlılık Ölçütleri Bağlamında Değerlendirilmesi (poster bildiri)
5	Tutarlılık Sorun Envanteri	Bilgilendirici Metin	Konuyla ilgili gereksiz bilgilere yer verilmesi Bilgi akışını bozan cümlelere yer verilmesi Bilgiler arası bağ ve anlam bütünlüğü kurulamaması Bir paragrafta birden fazla odak noktası bulunması. Gereksiz tekrarlara yer verilmesi Bilgilerle ilgili sunulan örneklerin yarım bırakılması Bilgi birimleri arasında ani geçişler yapılması Metin başında ele alınan konuyla ilgili bilginin geliştirilememesi	Tiryaki ve Mengüllüoğlu (2016) Öğretmen Adaylarının Bilgilendirici Metin Oluşturma Sürecinde Tutarlılıkla İlgili Yaşadığı Sorunlar (makale)

Metin Tutarlılığı Değerlendirme Çerçevesi Önerisi

			Metin başında ele alınan konuyla ilgili bilginin sonuçlandırılmaması Konuyla ilgili doğru bilgilerin sunulmaması Bilgilerin tanımlanmaması ve açıklanmaması	
	Belirtilmemiş	Öyküleyici ve bilgilendirici metin	İşlev Başlık Konu Anahtar sözcükler Ana düşünce tümcesi İçerik şeması Konu değişimi belirleyicileri Biçem Özet Sonuç tümcesi	Dilidüzgün (2017) Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi Uygulamalı Bir Yaklaşım (kitap)
6				
	Belirtilmemiş	Öyküleyici ve bilgilendirici metin	Konu Ana düşünce tümcesi İçerik şeması Anahtar sözcükler	Gözlet (2018) İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Bağdaşıklık Ve Tutarlılık Özellikleri (yüksek lisans tezi)
7				

Tablo 2’de araştırmalardaki tutarlılık inceleme başlıkları gösterilmiştir. Bunların 4’ü bilgilendirici metinleri (Tiryaki ve Mengüllüoğlu, 2016; Tok ve Gönülal, 2014; Uluçam, 2012; Ülper, 2009) 3’ünde birden fazla metin türü (Dilidüzgün, 2017; Gözlet, 2018; Küçükavşar ve Külah, 2015) değerlendirilmiştir. Diğer metin türlerini inceleyen araştırmalara rastlanılmamıştır. Tutarlılık bütün metin türleri için zorunlu olmakla birlikte üst metinsel ve söylemsel duruma özgün ölçütler olmasını gerekli kılmaktadır. Çalışma kapsamındaki araştırmaların tümü yazılı metne yönelik incelemede bulunulmuştur. Tutarlılığı irdelemeyi hedefleyen başlıkların örtüşmediği görülmüştür. Bazı araştırmalarda 3 değerlendirme kategorisi varken bazılarında ise 10 değerlendirme kategorisi kullanılmıştır.

Metin Tutarlılığını İnceleyen Araştırmalardaki ve Ölçme Araçlarındaki Ortak Başlık ve Ölçütler

Konu:

Konu birliğini sağlama
Konu sürekliliğini sağlama
Konunun sınırlandırılması

Bağlantılar ve Geçişler:

Ardışık tümcelerin anlamsal/mantıksal açıdan uygun bağlanması*
Paragraflar arası geçişler ve bağlantılar
Metin içinde giriş ve gelişme bölümünü bağlama
Metnin önceki bölümleriyle sonuç bölümünü bağlama

İçerik Düzenlemesi:

Düşünceler arası organizasyon
Konu, akış/mantık bakımından doğru sırada, tutarlı ve amaca uygun sunumu
Paragraftaki bütün düşüncelerin mantıksal sıra ile verilmesi
Metin içindeki tezin tutarlı gelişimi ve sonlandırılması

Metin bölümlerindeki düşünce ve tez arasında güçlü bağ olması

Bağlaşıklık*:

Ardışık cümleler arasında dil bilgisel bağlar kurma
Metin içinde değiştirme ve eksilti yapma
Bağlaçları doğru kullanma

Ana Fikir ve Destekleyici Düşünceler:

Paragrafta ana fikrin açık bir cümle olarak ve sezdirilerek net bir biçimde konulması
Her tümcenin metin tezini örüntüleyerek ilerlemesi*
Yeteri kadar yardımcı düşüncenin varlığı ve temel düşünceye katkıda bulunması

Başlık:

Başlık ile metni bağlama

Bütünlük:

Paragrafların kendi içinde konu bütünlüğü*

İşlev:

Dilin belli iletişimsel amaçlar doğrultusunda kullanım biçimi

Biçem:

Olaylarının anlatımının metin türüne ve anlatım biçimine uygunluğu
Bakış açısına bağlı kalınarak tutarlılığın sağlanması
Belirtmek istenen duygu, düşünce, olayın net bir biçimde ifade edilmesi (-)

Anahtar Sözcükler:

Metnin içeriğiyle ilgili bilgi verici sözcük kullanımı (-)

Özet:

Metnin gereksiz ayrıntılarının atılarak kısa anlatımının varlığı (-)

Sonuç Tümcesini:

Paragraf ve düşüncenin net bir biçimde tamamlanması (-)

Metin tutarlılığını değerlendirmek için belirlenen başlıklar birlikte incelendiğinde ve yeniden sınıflandırıldığında on iki kategori ortaya çıkmıştır. Bunlar; konu, bağlantılar ve geçişler, içerik düzenlemesi, bağlaşıklık, ana fikir ve destekleyici düşünceler, başlık, bütünlük, işlev, biçem, anahtar sözcükler, özet ve sonuç tümcesidir.

Yukarıda listelenen bazı ölçütlere, yıldız (*) işareti konmuştur. Çünkü bu ölçütlerin kategorilendirilmesi ile ilgili karışıklık olabilmektedir. Bu ölçütlerle ilgili aşağıda açıklamalar yapılmıştır:

• “Ardışık tümcelerin anlamsal/mantıksal açıdan uygun bağlanması”, bağlantılar ve geçişler altında tümceleri ilişkisel kullanmanın gereği olarak düşünülebilirken; içerik düzenlemesi başlığı altında da ifade edilebilir.

• “Bağlaşıklık”, başlığı altındaki üç madde bağlantılar ve geçiş kategorisi altında ifade edilebilir. “Ardışık cümleler arasında dil bilgisel bağlar kurma”, “Metin içinde değiştirme ve eksilti yapma”, “Bağlaçları doğru kullanma” maddeleri daha çok mekanik bir birleşimi yansıtırken bağlantı ve geçişler mantıksal/anlamsal bağ kurmayı içerir. Yorumla göre her iki kategoride de yer alabilir.

• “Her tümcenin metin tezini örüntüleyerek ilerlemesi” alt ölçütü ana fikir ve destekleyici düşünceler kategorisinde ele alınırken içerik düzenlemesinde de yer alabilecek bir ölçüttür.

Metin Tutarlılığı Değerlendirme Çerçevesi Önerisi

• “Paragrafların kendi içinde konu bütünlüğü” ölçütü, bütünlük veya konu başlıkları altında yer alabilir. Bütünlük ve konu başlıkları kavramlarının birleştirilmesi daha işlevsel olacaktır.

(-) işareti konan ölçütler ise tartışmalı maddeler olduğunu ifade eder. Bunlar;

• “Belirtilmek istenen duygu, düşünce, olayın net bir biçimde ifade edilmesi” alt ölçütü ise biçem başlığı altında ifade edilmiştir. Metin üreticisinin üst yapısal şekle uymak üzere iletisini dilediği tarzda sunma olanağına sahiptir. Anlamlı, tutarlı metin için tek bir anlatım tarzı yoktur. Dolayısıyla bu madde değerlendirme çerçevesi dışında tutulabilir.

• “Metnin içeriğiyle ilgili bilgi verici sözcük kullanımı” anahtar sözcükler içinde değerlendirilebildiği görülmüştür. Tutarlılık için eşdizimsel örüntülemenin gerekliliğinden bahsedilebilir ancak kullanılan sözcüğün bilgi verici olması gibi bir ölçüt zorunlu bir ölçüt olarak değerlendirilmediğinden çerçeve dışı bırakılabilir.

• “Metnin gereksiz ayrıntılarının atılarak kısa anlatımının varlığı” alt ölçütü ise özet kategorisi altında yer almıştır. İletisi olan her metnin sadeleştirilebilmesi mümkündür. Her metin bir öz taşıır. Çerçeve ölçütü olarak değerlendirilmeyebilir.

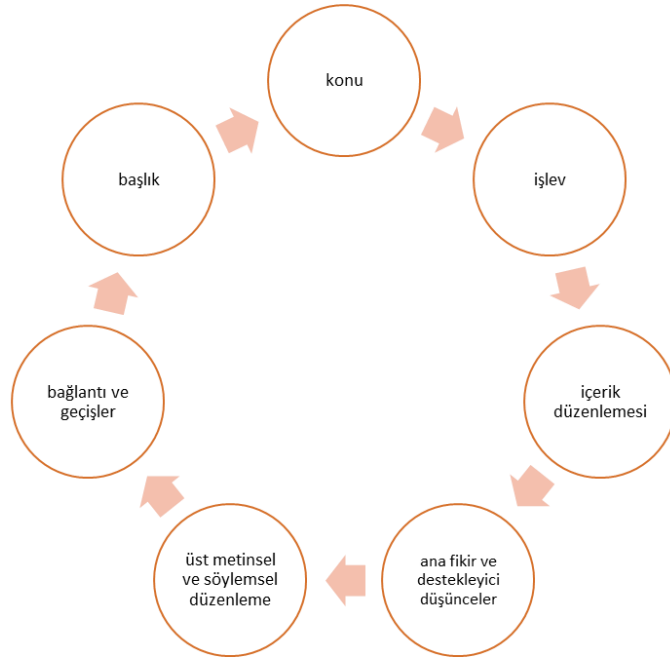
• “Paragraf ve düşüncenin net bir biçimde tamamlanması” alt ölçütü ise sonuç tümcesi başlığı altında ifade edilmiştir. Metni tekdüze ve standart bir form olarak düşünmek metin üreticisinin takdirini ve özgünlüğünü yok saymaktır. Metin üreticisi, metnini dilediği gibi kurgulayabilir ve sonuç tümcesi kullanmadan da anlamlı, tutarlı metinler oluşturabilir. Zorunlu bir tutarlılık çerçeve ölçütü olarak değerlendirilmeyebilir.

Buraya kadar tutarlılık inceleme başlıkları ve geliştirilen ölçme araçları incelenmiş, ortak ölçütler belirlenmiştir. Bundan sonra araştırmada yazma modellerinden ve alanyazından destek alarak metin tutarlılığı değerlendirme çerçevesi önerilecektir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada metinlerin tutarlılık açısından değerlendirilmesi için çerçeve öneri oluşturmak amaçlanmıştır. Bunun için alanyazın taranmış ilgili ölçme araçları, tutarlılık ölçütleri bakımından karşılaştırılmış, ortak ölçüt ve başlıklara ulaşılmıştır. Değerlendirme çerçevesinde, metnin anlaşılmasında ve tutarlılığının sağlanmasında metindeki yüzeysel yapıların rolü tamamen inkâr edilmemiştir. İyi yapılandırılmış bir metnin hem yüzeysel bağdaşıklıkla hem de anlamsal tutarlılığa sahip olması gerektiği vurgulanmıştır (Enkvist, 1990). Böylece uygulamadan gelen ölçütlerle alanyazındaki bu konudaki çalışmalar birlikte incelendiğinde gözlenebilir, kullanışlı ve işlevsel bir değerlendirme çerçevesinin temel boyutları; konu, işlev, içerik düzenlemesi, üst metinsel ve söylemsel düzenleme, bağlantı ve geçişler, ana fikir ve destekleyiciler, başlık olarak belirlenmiştir.

Yapılan araştırmalar sonucunda metin tutarlılığının yedi ana boyut dikkate alınarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Burada konu: konu birliği, sürekliliği ve sınırlılığı; işlev: dilin belli iletişimsel amaçlar doğrultusunda kullanım biçimi; üst metinsel ve söylemsel düzenleme: anlatımın metin türüne uygunluğu, bakış açısına bağlı kalınarak tutarlılığın sağlanması; içerik düzenlemesi: konu, akış/mantık bakımından doğru sırada, tutarlı ve amaca uygun sunumu, paragraftaki bütün düşüncelerin mantıksal sıra ile verilmesi, metin içindeki tezin tutarlı gelişimi ve sonlandırılması; bağlantılar ve geçişler: ardışık tümcelerin anlamsal/mantıksal açıdan uygun bağlanması, paragraflar arası geçişler ve bağlantılar, metin içinde giriş ve gelişme bölümünü bağlama, metnin önceki bölümleriyle sonuç bölümünü bağlama; ana fikir ve destekleyici düşünceler: her tümcenin metin tezini örüntüleyerek ilerlemesi yeteri kadar yardımcı düşüncenin varlığı ve ana düşünceye katkıda bulunması; başlık: başlığın özü yansıtması olarak içeriklendirmektedir. Şekil 1’de değerlendirme çerçevesi verilmiştir.

Şekil 1. Metin Tutarlılığı değerlendirme çerçevesi

Yukarıda belirtilen metin tutarlılığı değerlendirme boyutları arasında sıra dizinsel bir ilişki yoktur. Başlıklar arasında takip edilmesi gereken bir ardışıklık söz konusu değildir. Ayrıca bazı araştırmacılar tutarlılığın estetik boyutuyla ilgilense de bu boyut, tutarlılığın esas ve zorunlu bir gereği olmadığından değerlendirme çerçevesi dışında bırakılmıştır.

Metin yazma modelleri incelenmiş, metin inşa etme süreçlerinden yararlanarak yedi boyuttan oluşan değerlendirme çerçevesi önerilmiştir. Bu çerçevenin ölçme aracı geliştirme süreçlerinde yol gösterici olacağı ve metin değerlendirmeye yardımcı olacağı öngörülmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın tüm süreçlerinde bilimsel araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Doküman incelemesi yapıldığından etik kurul iznine ihtiyaç duyulmamıştır.

Yazarların Katkı Oranı

Bu araştırmada yazar makaleyi tek başına hazırlamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu makalede çıkar çatışmasına sebebiyet verecek bir durum bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Arı, G. (2008). *Öğrencilerin hikâye edici metinlerin çözümleyici puanlama yönergesine göre değerlendirilmesi (6 ve 7. sınıflar örneği)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Beaugrande, R. ve Dressler, W. (1981). *Introduction to text linguistics*. London: Longman.
- Can, R. (2012). *Ortaöğretim öğrencilerinin yazılı anlatımlarında paragraf düzeyinde bağdaşıklık ve tutarlılık* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Cemiloğlu, M. (2013). *Dil bilimi açısından Türkçe yazılı anlatım öğretimi ve anlatım teknikleri*. Bursa: Alfa Aktüel.

- Coşkun, E. (2005). *İlköğretim öğrencilerinin öyküleyici anlatımlarında bağdaşıklık, tutarlılık ve metin elementleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çetin, M. (2015). *Çocukların sözel metinlerinde tutarlılık, bağdaşıklık ve tümce özelliklerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Dilidüzgün, Ş. (2017). *Metindilbilim ve Türkçe öğretimi uygulamalı bir yaklaşım*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Enkvist, N. E. (1990). Seven problems in the study of coherence and interpretability. A. M. Johns ve U. Connor (Ed.). *Coherence in writing: research and pedagogical perspectives* içinde (s. 11-28). Virginia: TESOL.
- Ercan Güven, A ve Akpınar, Ş. (2020). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin tutarlı metin yazma düzeylerinin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(3), 782-801. doi:10.17556/erziefd.664761
- Gözlet, D. (2018). *İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerin bağdaşıklık ve tutarlılık özellikleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Gutwinski, W. (1976). *Cohesion in literary texts*. The Hague: Mouton & Co.
- Günay, V. D. (2003). *Metin bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yay.
- Hyland, K. (2002). *Teaching and researching writing*. Harlow: Longman.
- Karatay, H. (2010). *Bağdaşıklık araçlarını kullanma düzeyi ile tutarlı metin yazma arasındaki ilişki. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 373-385. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19571/208622>
- Karatay, H. (2014). *Okuma eğitimi kuram ve uygulama*. Ankara: Pegem Akademi.
- Küçükavşar, A. ve Külah, E. (2015, Ekim). 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin tutarlılık ölçütleri bağlamında değerlendirilmesi. 8. Uluslararası Türkçenin Eğitimi Öğretimi Kurultayı'nda sunulan poster bildiri. İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- Melanlıoğlu, D. (2017). Leh öğrencilerin Türkçe yazılı anlatımlarının tutarlılık ölçütleri bağlamında değerlendirilmesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 65(1), 151-161. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/399803>
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev. M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- TDK, (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TDK, (2021). *Güncel Türkçe sözlük*. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Tiryaki, E. N. ve Mengüllüoğlu, H. (2016). Öğretmen adaylarının bilgilendirici metin oluşturma sürecinde tutarlılıkla ilgili yaşadığı sorunlar. *International Online Journal of Educational Sciences*, 8(4), 271-285. Erişim adresi: https://www.academia.edu/30235969/The_Coherence-related_Difficulties_experienced_by_Teacher_Candidates_in_The_Process_of_Creating_Informative_Text
- Tok, M. ve Gönülal, M. (2014). 8. sınıf öğrencilerinin yazma taslakları aracılığıyla metin tutarlılıklarının sağlanması: bir eylem araştırması. *Turkish Studies*, 9(6) 1005-1021. doi:10.7827/TurkishStudies.6798
- Toklu, O. (2003). *Dilbilime giriş*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Uluçam, A. I. (2012). İkidilli öğrencilerin yazılı metin üretimindeki sorunları. *Dil Dergisi*, 135, 28-44. doi:10.1501/Dilder_0000000068
- Ülper, H. (2009). Metinlerin tutarlılık özelliklerine ilişkin olarak öğrencilere geri bildirim sunmada işbirliği ilkelerinin kullanımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2(8) 422-429. Erişim adresi: <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/metnler-tutarlilik-zelliklerne-lkn-olarak-renclere-ger-bldrm-sunmada-brl-lkelern-kullanimiuse-of-cooperative-principles.pdf>
- Ülper, H. (2011). Öğrenci metinlerinin tutarlılık ölçütleri bağlamında değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 6(4), 849-863. Erişim adresi: <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=2703>
- Ülper, H. ve Uzun, L. (2009). Bilişsel süreç modeline göre hazırlanan yazma öğretimi izlencesinin öğrenci başarısına etkisi. *Elementary Education Online*, 8(3), 651-665. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8597/106986>

Extended Abstract

Introduction

A text is a piece of writing that includes words, has a certain format, and punctuation. Texts consisting of meaningful and logical sentences form the basis of language lessons. The relationship among sentences, the sentence sequences, the transfer of emotions or thoughts, the interrelationships among paragraphs are the criteria for text coherence. Coherence is defined in various ways in the literature. It is defined as semantic and logical connections within a text (Toklu, 2003), uniformity in the subject flow (Günay, 2003), the ways a text makes sense to readers through the relevance and accessibility of its concepts, ideas, and theories (Hyland, 2002). In other words, coherence is the semantic stability of a text.

It is very important to assess coherence in the teaching of writing language skills. In this process, the assessment of the texts and making decisions about coherence in them play an important role in increasing the quality of teaching.

Linguistic criteria should be determined to measure proficiency and coherence in writing. For that purpose, dimensions to be used for assessment have to be determined. Since there is no available coherence assessment framework, various researchers have developed scales using different criteria. Those scales differ from each other. A criterion that is necessary and important for one expert may be unnecessary for another expert. To address this problem, this study was initiated to create a coherence assessment framework that has theoretical foundations. Firstly, document review was conducted; a comparative analysis of 15 studies was done to identify common criteria, and, subsequently, a coherence assessment framework was created. Of those 15 studies, 8 included scales developed by researchers, and 7 included criteria to assess coherence as will be discussed in the two sections that follow.

Assessment of the Scales Related to Coherence

The analysis showed that the types and sub-dimensions of measurement tools aiming to measure coherence were different from each other. For example, the criterion *title* in a scale was not found on another scale. In addition, the same sub-criteria were usually located under separate dimensions. The developed coherence scales examined for this study may be classified as scales for narrative texts (Ari, 2008; Coşkun, 2005; Karatay, 2014); scales for informative texts (Can, 2012; Ülper and Uzun, 2009) and scales for both expository and descriptive texts (Ercan Güven and Akpınar, 2020; Melanlıoğlu, 2017).

Most of the scales were developed for informative texts and some were developed for narrative texts. There was no scale to assess coherence for other text types. However, although coherence may be measured using the same criteria for all text types, specific criteria may also be necessary for some text types.

Assessment of the Studies on Coherence

In the research, different assessment criteria were identified in 7 studies (article, book, and thesis) related to the assessment of coherence. 4 studies focused on the assessment of coherence in informative texts (Tiryaki and Mengulluoğlu, 2016; Tok and Gönülal, 2014; Uluçam, 2012; Ülper, 2009) and 2 studies focused on more than one text type (Dilidüzgün, 2017; Gözlet, 2018; Küçükavşar and Külah, 2015). No study examining other text types was found.

Common Criteria in the Scales and Studies

Twelve categories appeared in the studies. They are links and transitions, content organization, cohesion, main idea and supporting ideas, topic, titles, textual integrity, function, style, keywords, summary, and conclusion sentence.

Conclusion

The analysis showed that it was plausible to assess coherence using seven main dimensions which are: topic, main ideas and supporting ideas, function, metatextual and text-type appropriate

Metin Tutarlılığı Değerlendirme erevesi Önerisi

language use, links and transitions, content organization, and title. In this study, a framework to assess coherence in texts using seven dimensions was proposed. It is hoped that this assessment framework will be a useful tool in guiding text writers and evaluators.